

HANS
KÜNG

JEZUS

Hans Küng

JEZUS

Uitgeverij
Ten Have

Inhoud

Hoe ik naar Jezus toe groeide	11
-------------------------------	----

I. HET BIJZONDERE VAN HET CHRISTENDOM

1. Wat is christelijk?	19
Gevaarlijke herinnering	19
De begrippen aan hun woord houden	22
2. De Christus van de geschiedenis	28
Geen mythe	29
In plaats en tijd	32
Onzekerheden	34
Meer dan een biografie	36
Geëngageerde getuigenissen	40

II. HET MAATSCHAPPELIJKE COÖRDINATENKRUIS

1. Establishment?	45
Het religieus-politieke systeem	46
Noch priester noch theoloog	47
Niet bij de heersenden	49
Radicale verandering	50

2. Revolutie?	54
De revolutionaire beweging	54
De hoop op de bevrijder	58
Geen sociaal-revolutionair	59
Revolutie van de geweldloosheid	62
3. Emigratie?	67
Het apolitieke radicalisme	67
Het monnikendom	70
Geen lid van een orde	73
Voor allen in plaats van voor de elite	80
4. Compromis?	82
De vromen	82
Moreel compromis	85
Geen wetsvrome	88
Tegen eigengerechtigheid	93
Provocerend naar alle kanten	97

III. DE ZAAK VAN GOD

1. De kern	103
Rijk van God	103
Apocalyptische horizon	105
Tussen heden en toekomst	107
God is vooruit	109
Omkeer vanuit vertrouwend geloof	111
2. Wonderen?	113
Wat werkelijk gebeurd is	115
Aanwijzingen, geen bewijzen	118

3. De hoogste norm	123
Geen natuurwet of openbaringswet	123
De wil van God in plaats van wetticisme	126
De betekenis van de Bergrede	129

IV. DE ZAAK VAN DE MENS

1. Humanisering van de mens	137
Het veranderde bewustzijn	137
Wat God wil	140
Tradities, instituties, hiërarchieën gerelativeerd	141
2. Handelen	145
God en mens tegelijk	146
Die me juist nu nodig heeft	148
Ook de vijanden	151
De ware radicaliteit	154
3. Solidarisering	159
Partij kiezen voor de benadeelden	159
Welke armen?	162
Morele mislukkelingen	167
Het recht van de genade	171
Rechtvaardiging van de zondaars?	174

V. HET CONFLICT

1. De beslissing	181
Zonder ambt of waardigheden	182
De aanklacht	186
Een zaakwaarnemer van God en van de mens	190

2. De strijd om God	192
Revolutie in het godsbegrip	192
Vader van de verlorenen	195
De niet-vanzelfsprekende aanspreekvorm	199
Zijn Vader en onze Vader	202
3. Het einde	206
Een laatste maaltijd	206
Arrestatie, proces, veroordeling	209
De terechtstelling	212
Waarom hij moest sterven	214
Voor niets gestorven?	219

VI. HET NIEUWE LEVEN

1. Het nieuwe begin	225
Houdt met de dood alles op?	225
Problemen met het opstandingsgeloof	229
Is opwekking historisch, voorstelbaar, lichamenlijk?	233
Wat betekent opwekking?	241
Radicalisering van het geloof in God	246
2. De maatgevende	248
Gerechvaardigd	248
Eretitels	251
Wat betekent 'Zoon van God'?	253
Val van de goden	256

VII. GEVOLGEN VOOR EEN CHRISTELIJK LEVEN

Normen van het menselijke	263
Wat betekent navolging?	266
Ook kruisnavolging?	268
Concrete persoon in plaats van abstract principe	273
Christelijk ethos en wereldethos	277
Het ene licht en de vele lichten	280
Het grondmodel van een levensvisie en levenspraxis	283
Mens-zijn opgeheven in christen-zijn	286

I.

Het bijzondere
van het christendom

1. Wat is christelijk?

Christelijk: in onze tijd geen treffend, maar eerder een versleten woord. Christelijk is er zo veel, te veel: kerken, scholen, politieke partijen, culturele verenigingen, en natuurlijk Europa, het Westen, de Middeleeuwen, om nog maar te zwijgen over de ‘allerchristelijkste koning’ – een eretitel die werd verleend door Rome, waar men gewoonlijk andere attributen verkiest (‘rooms’, ‘katholiek’, ‘rooms-katholiek’, ‘kerkelijk’, ‘heilig’), om die zonder blikken of blozen gelijk te stellen aan ‘christelijk’. Zoals elke inflatie voert ook de begripsinflatie van het christelijke tot waardevermindering.

Gevaarlijke herinnering

Wie herinnert zich nog dat dit woord, dat volgens het bijbelboek Handelingen in Antiochië is ontstaan, meer een scheldnaam was dan een erenaam toen het voor het eerst in de wereldgeschiedenis werd gebruikt?

Want in die tijd, zo rond het jaar 112, deed de Romeinse gouverneur in de Klein-Aziatische provincie Bithynië, *Gajus Plinius II*, navraag bij keizer Hadrianus naar de van misdaden beschuldigde ‘christenen’. Volgens zijn onderzoek weigerden ze weliswaar de keizer te aanbidden, maar wilden ze verder blijkbaar alleen ‘voor Christus als voor een god’ hymnen zingen (= geloofsbelijdenissen reciteren?) en zich aan bepaalde geboden houden (niet stelen, niet roven, geen echtbreuk plegen en niet bedriegen).

Niet lang daarna berichtte een vriend van Plinius, *Cornelius Tacitus*, werkend aan een geschiedenis van het keizerlijke Rome, vrij

nauwkeurig over de grote brand van Rome in het jaar 64, die algemeen werd toegeschreven aan keizer Nero, die de schuld echter afschoof op de ‘chrestianen’: een woord afgeleid van een onder Tiberius door de procurator Pontius Pilatus terechtgestelde ‘Christus’. Na zijn dood had dit ‘verderfelijke bijgeloof’, zoals alles wat schandelijk en laag is, zijn weg naar Rome gevonden en na de brand zelfs een grote menigte gelovigen voor zich gewonnen.

Korte tijd later berichtte *Suetonius*, de biograaf van de keizer, veel minder nauwkeurig dat keizer Claudius de joden, die op bevel van de ‘Christus’ voortdurend onlusten verwekten, had uitgewezen uit Rome.

En rond diezelfde tijd – het vroegste joodse getuigenis dat al van rond 90 is – maakte de joodse geschiedschrijver van die tijd, *Flavius Josephus*, eveneens te Rome, met duidelijke reserves gewag van de steniging van Jakobus, de ‘broeder van Jezus, de zogenaamde Christus’, een gebeurtenis die had plaatsgevonden in het jaar 62.

Tot zover de vroegste heidense en joodse getuigenissen. Er zou al veel gewonnen zijn als men in onze dagen zou beseffen dat het christendom niet een of andere wereldbeschouwing of eeuwige idee is, maar dat het op een of andere manier altijd iets te maken heeft gehad met een zekere Christus. Maar *herinneringen* kunnen pijnlijk zijn; dat heeft menige partij ervaren die haar partijprogramma wilde herzien. Ja, herinneringen kunnen zelfs *gevaarlijk* zijn: christendom – activering van een ‘gevaarlijke en bevrijdende herinnering’ (J.B. Metz). Dat was oorspronkelijk toch de bedoeeling van het lezen van de nieuwtestamentische geschriften, van de viering van het gedachtenismaal, van het leven in de christelijke navolging, van het engagement van de kerk in de wereld. Herinnering *aan wat?* Van deze blijkbaar verontrustende herinnering getuigen de zojuist geciteerde eerste heidense en joodse berichten over het christendom, getuigenissen uit de tijd van de laatste nieuwtestamentische geschriften. Ja, vooral de christelijke getuigenissen zelf vertellen ons over deze herinneringen, die de

wereld hebben veranderd. Herinnering *aan wat?* Deze fundamentele vraag wordt ons gesteld vanuit het Nieuwe Testament en vanuit de lange geschiedenis van het christendom.

Ten eerste: men legt terecht vaak de nadruk op de verscheidenheid, toevalligheid en ten dele ook de tegenstrijdigheid van de geschriften die zijn opgenomen in de verzameling die het *Nieuwe Testament* is. Uitvoerige brieven over de geloofsleer, maar ook spontane antwoordbrieven op vragen van de geadresseerden. Een gelegenheidsbriefje, nauwelijks twee bladzijden lang, aan de heer van een weggelopen slaaf, maar ook een tamelijk uitvoerige beschrijving van de daden van de eerste generatie christenen en hun hoofdfiguur. Evangelieën, die vooral berichten over het verleden, maar ook profetische zendbrieven die de toekomst betreffen. Sommige van deze documenten zijn stijlvol gecomponeerd, andere zien er nogal onverzorgd uit. Sommige zijn wat taal en gedachtewereld betreft van joodse origine, andere zijn geschreven door hellenisten. Sommige zijn heel vroeg, andere bijna honderd jaar na dato geschreven...!

De vraag is dan ook niet ongerechtvaardigd: wat houdt die zo verschillende 27 'boeken' van het Nieuwe Testament bijeen? Het antwoord is volgens de getuigenissen zelf verbazingwekkend eenvoudig: het is de herinnering aan een zekere Jezus, die in het nieuwtestamentische Grieks *Christos* (Hebreeuws *maschiah*, Aramees *meschiba*: messias = gezalfde) werd genoemd.

Ten tweede: men legt terecht even vaak de nadruk op de breuken en sprongen, de contrasten en tegenstrijdigheden in de traditie en in de *geschiedenis van de christenheid*. Eeuwen waarin het christendom een kleine gemeenschap was en eeuwen waarin het uitgroeide tot een grote organisatie. Eeuwen waarin het een minderheid vormde en eeuwen waarin men in de meerderheid was. Vervolgden werden heersers en niet zelden ook weer vervolgd. Eeuwen met ondergrondse kerken werden afgelost door eeuwen waarin het christendom staatskerk werd. Er waren eeuwen waarin

men martelaar werd onder Nero en eeuwen waarin men hofbischop kon worden onder Constantijn. Er waren eeuwen van monniken en geleerden, en – dikwijls in elkaar verstrengeld – eeuwen waarin kerkpolitici de dienst uitmaakten. Eeuwen waarin barbaarse volken zich bekeerden bij de opkomst van Europa, en eeuwen waarin christelijke keizers en pausen het Imperium Romanum, dat ten onder gegaan was, opnieuw op de kaart wilden zetten. Eeuwen met pauselijke synoden en eeuwen waarin hervormingsconcilies de paus aanpakten. Een gouden eeuw van christelijk humanisme en een gesecculariseerde renaissance en de kerkrevolutie van reformatoren. Eeuwen van katholieke of protestantse orthodoxie en eeuwen van evangelische opwekkingsbewegingen. Tijden van aanpassing en tijden van opstand, *saecula obscura* en de *siècle des lumières*, eeuwen van vernieuwing en eeuwen van restauratie, eeuwen van vertwijfeling en eeuwen van hoop...!

De vraag roept opnieuw verbazing op: wat houdt die zo wonderlijk contrasterende eeuwen van christelijke geschiedenis en traditie eigenlijk samen? En opnieuw is er ook hier geen ander antwoord: het is de herinnering aan een zekere Jezus, die door de eeuwen heen ook Christus wordt genoemd, de laatste en beslissende afgezant van God.

De begrippen aan hun woord houden

De omtrekken moeten we later invullen. Maar in onze tijd van vage vermenging van begrippen, ook in de theologie, is duidelijke taal geen overbodige luxe. De theoloog bewijst noch christenen, noch niet-christenen een dienst als hij de dingen niet bij de naam noemt, als hij de begrippen niet aan hun woord houdt.

Het christendom wordt vandaag de dag geconfronteerd met de *wereldreligies*, die eveneens waarheid openbaren, wegen naar het heil zijn, 'legitieme' godsdiensten representeren, ja, ook weet kunnen hebben van de vervreemding, de verslaving en de onverlost-

heid van de mensen en van de nabijheid, de genade, het erbarmen van de godheid. Daarom de vraag: wat is gezien dat alles nog het bijzondere van het christendom?

Het antwoord – hier nog schetsmatig, maar toch nauwkeurig – moet luiden: naar het getuigenis van het eerste begin en van de hele verdere traditie, naar het getuigenis van christenen en niet-christenen is het bijzondere van het christendom – en het zal blijken hoe weinig banaal en tautologisch dit antwoord is – deze *Jezus zelf*, die naar oud gebruik nog steeds *Christus* wordt genoemd! Want is het niet zo: geen van de grote of kleine godsdiensten, hoezeer zij hem ook met ons eren in hun tempels of heilige boeken, beschouwt *hem* als beslissend, doorslaggevend en maatgevend voor de relatie van de mens tot God, tot de medemens en tot de maatschappij. Het bijzondere, ja, het meest oereigene van het christendom is dan ook dat deze Jezus beslissend, doorslaggevend, *maatgevend* is voor de mens in deze verschillende dimensies. En juist dat werd van het begin af aan bedoeld met de titel ‘Christus’. Niet voor niets is deze titel destijds al met de naam ‘Jezus’ samengegroeid tot een eigennaam.

Het christendom wordt tegelijk in onze tijd ook geconfronteerd met *postchristelijke humanismen* van evolutionaire of revolutionaire aard, die evenzeer opkomen voor het ware, het goede en het schone, en die menselijke waarden en met de vrijheid en de gelijkheid ook de broederschap die daarbij hoort, hooghouden en die zich vaak met meer succes inzetten voor de ontwikkeling van de hele mens en van alle mensen. Anderzijds willen ook de christelijke kerken en theologieën weer op een nieuwe wijze menselijk en medemenselijk zijn: modern, actueel, verlicht, emanciperend, in dialoog, pluralistisch, solidair, mondig, wereldlijk, seculair, kortom: humaan. De vraag was onontkoombaar: als dat zo is, of in elk geval zo zou moeten zijn, wat is dan nog het bijzondere van het christendom?

Het antwoord, alweer alleen schetsmatig, maar toch ook hele-

maal nauwkeurig, moet ook hier luiden: volgens de oorspronkelijke bronnen en de gehele traditie is het bijzondere weer deze *Jezus zelf*, die steeds opnieuw herkend en erkend wordt als *Christus*. We kunnen ook hier de proef op de som nemen: geen van de evolutionaire of revolutionaire humanismen, hoezeer die hem ook als mens respecteren of zelfs propageren, beschouwt *hem* als beslissend, doorslaggevend en *maatgevend* voor de mens in al zijn dimensies. Het bijzondere, het meest oereigene van het christendom is: deze Jezus als uiteindelijk beslissend, doorslaggevend en maatgevend te zien voor de relatie van de mens tot God, tot de medemens en tot de maatschappij – kort gezegd met een bijbelse term: als ‘Jezus Christus’.

Uit beide perspectieven komt naar voren: wil het christendom voor de mensen in de wereldgodsdiensten, wil het voor de moderne humanisten relevant zijn, ja, opnieuw relevant worden, dan in elk geval niet door een eenvoudig napraten van wat de anderen zeggen, na-apen van wat de anderen doen. Zo’n papegaaierend christendom is niet relevant voor mensen van andere religies en voor humanisten. Zo maken we het christendom irrelevant en overbodig. Met actualisering, modernisering of solidarisering *alleen* komen we er niet. Christenen en christelijke kerken moeten weten wat ze willen, wat ze zichzelf en anderen te zeggen hebben. Zij moeten met onbegrensde openheid voor anderen het eigene ter sprake brengen, doen gelden, ten uitvoer brengen. Dus: het christendom kan uiteindelijk alleen maar relevant zijn en worden als het, zowel in theorie als in praktijk, de *herinnering aan Jezus als de uiteindelijke maatstaf* tot leven brengt: aan Jezus de Christus en niet alleen maar een van de ‘maatgevende mensen’.

Opnieuw een voorlopige schetsmatige aanduiding, die duidelijk maakt dat alleen vanuit deze Christus een antwoord kan worden gegeven op de van alle kanten gestelde vragen van christenen en niet-christenen naar het *specifiek christelijke*. Als proeve enige voorbeelden.

Ten eerste: is een vanuit intens geloof gevierde maaltijd van christenen en moslims in Kaboel, waarbij gebeden worden gebruikt uit zowel de christelijke als de soefistische traditie, een christelijke eucharistieviering? Antwoord: zo'n viering van de maaltijd kan een heel oprechte, ja, zelfs prijzenswaardige eredienst zijn. Een christelijke eucharistieviering is het echter alleen als daarin specifiek aan Jezus Christus wordt gedacht (*memoria Domini*).

Ten tweede: kan een rituele onderdompeling van een hindoe in Benares aan de Ganges, die plaatsvindt in volledige overgave, gelijkgesteld worden met de christelijke doop? Antwoord: zo'n onderdompeling is religieus gezien zeker een veelbetekenende en heilzame reinigingsritus. Een christelijke doop wordt het echter pas als het gebeurt in de naam van Jezus Christus.

Ten derde: is een moslim in Beiroet, die alles wat er in de Koran over Jezus gezegd wordt – en dat is veel – hooghoudt, ook een christen? Antwoord: hij is een goede moslim, zolang de Koran bindend voor hem is en hij zal op zijn manier heil vinden. Een christen wordt hij echter pas als voor hem niet Mohammed *de* profeet is en Jezus zijn voorloper, maar als deze Jezus Christus voor hem maatgevend wordt.

Ten vierde: is het zich inzetten voor humanitaire idealen, de rechten van de mens en de democratie in Chicago, Rio, Auckland of Madrid christelijke verkondiging? Antwoord: dit is voor individuele christenen en christelijke kerken een dringend vereist sociaal engagement. Het wordt echter pas christelijke verkondiging als in onze samenleving praktisch en concreet tot zijn recht komt wat er van deze Jezus Christus uit te zeggen is.

Uitgaande van de hiervoor gegeven verduidelijking en de in hierna volgende gedeelten te geven concretisering kunnen en moeten we het ter vermijding van verwarring en onnodige misverstanden wagen om zonder enige discriminatie en in alle bescheidenheid de volgende nuchtere opmerkingen te plaatsen:

- *Christelijk* is niet alles wat waar, goed en schoon is, niet alles wat menselijk is. Wie zou kunnen ontkennen dat het ware, het goede, het schone, ja, dat menselijkheid ook buiten het christendom te vinden is? Christelijk mag echter alles worden genoemd wat in theorie en praktijk een nadrukkelijk positieve relatie heeft tot Jezus Christus.
- *Christen* is niet elk mens met een oprechte overtuiging, een eerlijk geloof en een goede wil. Niemand kan het ontkennen: een eerlijke overtuiging, oprecht geloof en goede wil vind je ook buiten het christendom. Christen mogen we echter iedere mens noemen voor wie het leven en sterven van Jezus Christus uiteindelijk doorslaggevend is.
- Een *christelijke kerk* is niet elke meditatie- of actiegroep, niet elke gemeenschap van geëngageerde mensen die zich heilzaam inspanssen voor een fatsoenlijk leven. Men had het nooit mogen bestrijden: engagement, actie, meditatie, fatsoenlijk leven en heil zijn ook te vinden bij groepen buiten de kerk. Maar een christelijke *kerk* mogen we elke grotere of kleinere gemeenschap van mensen noemen, waarvoor Jezus Christus uiteindelijk beslissend is.
- *Christendom* vind je niet overal waar onmenselijkheid wordt bestreden en aan een humane samenleving wordt gewerkt. Het is nu eenmaal waar: ook buiten het christendom – onder joden, moslims, hindoes en boeddhisten, onder postchristelijke humanisten en uitgesproken atheïsten – bestrijdt men onmenselijkheid en wordt gewerkt aan een humane samenleving. Maar christendom is het pas als de herinnering aan Jezus Christus in theorie en praktijk tot leven gebracht wordt.

Dit zijn allemaal formules ter onderscheiding. Maar deze *leerformules* zijn *geen lege formules*. Waarom niet?

Ze hebben betrekking op een heel concrete persoon.

Ze vinden hun oorsprong in zowel het christelijke begin als in de grote christelijke traditie.

Ze verschaffen tegelijk echter een duidelijke oriëntatie voor heden en toekomst. Ze helpen christenen en kunnen toch ook op instemming rekenen van niet-christenen, van wie de overtuiging op deze manier wordt gerespecteerd, en van wie de waarden uitdrukkelijk worden bevestigd, zonder dat zij langs dogmatische sluiptwegen worden ingepalmd voor christendom en kerk.

Juist als de begrippen voor het christelijke niet verwateren of naar believen worden uitgerekt, maar heel precies worden opgevat, doordat de begrippen aan hun woord worden gehouden, zijn beide opties mogelijk: openheid bewaren voor al het niet-christelijke en tegelijk alle onchristelijke verwarring vermijden. In zoverre zijn deze onderscheidingsformules, hoe vaag zij voorlopig ook lijken, van groot belang. In alle voorlopigheid helpen zij bij het onderscheiden van het christelijke!

Tegen alle vaak goedbedoelde oprekking, vermenging, verdraaiing en verwarring van het christelijke in moeten wij de dingen eerlijk bij hun naam noemen: het christendom van de christenen moet christelijk blijven! Het blijft echter alleen dan christelijk als het uitdrukkelijk gebonden blijft aan de ene Christus, die niet een principe is of een intentionaliteit of een evolutionair doeleinde, maar een – wat we nog heel nauwkeurig zullen moeten omschrijven – heel bepaalde, niet te verwisselen of vervangen persoon met een heel bepaalde naam! Het christendom valt alleen al van zijn naam uit niet te nivelleren of ‘op te heffen’ in een naamloos of zelfs anoniem christendom. Anoniem christendom is voor wie zich bij beide woorden iets probeert voor te stellen, een *contradictio in adiecto*: een houten ijzer. Goed menszijn is een prijzenswaardige zaak, ook zonder kerkelijke zegen of theologische goedkeuring. Christendom echter betekent belijdenis van deze ene naam. En ook christelijke theologen zouden de vraag niet uit de weg mogen gaan wat of wie zich eigenlijk verschuilt achter deze naam.